

KIS-423 – Gl. non-agir

(YVT, GC, HK, GE e stern BAYA – 28 05 92)

Aze ez eus div gudenn, gant Gl. *agir*, gant Gl. *non-*.

Gl. AGIR

Tavantek ha diresis eo ar yezh lennegel e sterva ar Gl. *agir*. Ne gaver nemet termenoù liessteriek evel **ober** (GReg., GON.FB., VALL.), '**fin#va**', '**embréga**' (GON.FB.), '**efedi**', '**labourat**' (anv tra da rener, VALL.), **oberiañ** (DFBH. — nemet e kaver e NDBF. dirak Br. **oberiañ** ar Gl. *fabriquer* ; *façonner* ; *travailler*). Maodez GLANNDOUR en e skridoù prederouriezh hag en e c'heriadur prederouriezh diembann a ra gant Br. **greout**, luniet diwar ar stumm **gre-** bonad eus orioù **ober** — heklek da Kb. *gwneud*. Ne hañval ket bezañ gwriizennet er yezh. En ebeb e chom arveret **gra** hag an deveradoù all : **greant** (reveziadenn gentañ e-barzh VALL. pa ouzon) ha **gread**, kempennet gant GLANNDOUR diwar ginnigadenn VALLEE **graad**.

Er yezh arnevez ez eus bet degaset war ar sterva-se hogos goulo un dornad termenoù : Br. **gwezhiañ**, **gwerediñ**, **nit**, **niñv**, **realañ**. Graet e voe pep degasadenn a-geñver gant ul lankad eus istor an devezout renet e brezhoneg (sl. GBLF. p. xiv), pa na oa ket ul lankad eus an istor e-unan — da skouer, ar verb **nit**, ar pennanv **nid** kentoc'h (< hBr. *gnit/d-*, Br. (*gou*)*nit/d*) a voe un termen diazez e stervaoù ar *praksiz* hag ar *poiein* e-doug dehentadur ar bloavezhioù 1960-1970 a roas tro d'emzizober eus kealiadurezhioù evel ar vroadelouriezh hag ar varksouriezh (sl. *Emsav*, passim).

E-touez an tuadurioù a c'hoarias e debarzh o steriegezh d'an termenoù nevez e venegin unan : al lusk da gevenebiñ an arverioù lodek an diskiblezhioù denel diouzh un tu, an arverioù lodek en diskiblezhioù alvezel, bevedel, bredel diouzh an tu all. Da skouer, Br. **ober** a voe dereet da vevennoù e sterva kent Gl. *acte*, *action* (humaine), *œuvre* — techet oa bet ar yezh lennegel d'ober gantañ evit an anadennoù fizikel, h.a. A-geñver e voe dalc'het **gwered-** evit an domanioù andenel ; keñveriañ : Br. “An **obererezh** armerzhel” ~ “**Gwerederezh** tredanel ar gellig vev”, [Gl. “L'*activité économique*” ~ “L'*activité électrique de la cellule vivante*”]. Merkomp ez eo bet

savelet ar gevenebiezh-se evit ezhommoù an dezevout arnevez, o lezel e-maez kont steriegezh ar gerioù Kb. *gweithred*, krBr. *guezret*.

Ar gevenebiezh diaraok ned eo ket ken anat evit a sell Br. **gwezhiañ**, kevatal da Gl. *agir, effectuer un acte, opérer* : mar talvez an deverad **gwezhour** kement ha Gl. *agent, travailleur, ouvrier*, emañ en e gichen **gwezher** Gl. *agent* (physique, chimique, biologique, h.a.), *produit actif*. E GEVE.ms. e tegouezher evelkent gant ur geveneped etre ar par bevedel hag ar par alvezel : “**Dazgwered** hangaeel” (kediadur kimiek antigen-antikorf) ~ “**Erwezh** hangaeel” (respont ar bevedeg ouzh gwered un antigen) [Gl. “*Réaction* immunitaire, *réaction* immunologique” ~ “*Réaction* immunitaire”].

Gant Br. **niñv** e tenn da vezañ ur c'hemeradur kementadel : etrezañ hag e gontrol Br. **anniñv** Gl. *inertie* ez eus dispak ur skalfad derezioù kreñvder. Ur roll a bouez e lavar ar Vevoniezh zo gant **niñv** hag e zevedadoù : **ezniñvañ** *inactiver*, **azniñvañ** *réactiver*, h.a. E diskiblezhioù all oc'h ober gant kealioù kementadel e c'hell bezañ arveret ivez.

Br. **real**, arveret betek henn er Vredoniezh dreist-holl, zo dezhañ da gevatalioù Gl. : *acte, action, conduite, comportement, agissement* (Br. **amreal** kentoc'h er ster-mañ), *activité* sl. GBLF. passim).

Br. **gra** ha **gread** a gaver e lavar ar gwir, kv. GEAK. p. 14 : “**Gra** reizhennañ”, Gl. “*Acte réglementaire*”; “**Gread** amaezhel”, “**gread** a genwerzh”, Gl. “*Acte administratif*”, “*acte commercial*”. Da ouzhpennañ amañ Br. **akta** : “**Akta** a c'hanedigezh”, Gl. “*Acte de naissance*”.

Notomp ivez, er Gevredadouriezh : Br. “**Gread** neveziañ”, Gl. “*Conduite novatrice*”; er Vredoniezh : Br. “**Gread** revel”, Gl. “*Acte sexuel*” — en domani-mañ, keñveriañ : **gwezhiañ** revel “*action* se déroulant dans l'inconscient et de nature sexuelle”, **real** revel “*acte, action, conduite, comportement* de signification sexuelle”, **amreal** revel “*agissement sexuel*”, h.a., sl. GBLF. ¶¶ 17 hh., KIS-234, La-08, pp. 65 hh. Ar gudenn gant ar pennanv **gread** eo hini ar verb keñverek ; gwelet hon eus e voe kinniget **greout** ; en arroudoù 'zo eus *Preder* hag *Emsav* e kaver **greadiñ**... E buhez ur yezh ne c'haller rakvarn war donkad furm ebet ; gwasket gant an dienez e ranker a-wechoù mont d'an or ha darbenn luniadoù a oa bet baleg outo da gentañ.

Evit dont bremañ d'an termen lakaet dindan studi gant YVT, hon eus da ensellout pehini eus ar gerioù brezhonek a vo an nebeutañ skoilhoù outañ evit dec'heriañ ar c'heal sinaat : “*non-agir* [...] n'eo ket chom hep ober netra, met kentoc'h

chom hep embreger oberenn ebet a lezfe louc'h an den en Natur, a yafe enep Urzh an Natur”.

~ Br. **ober** zo re ledan e erdal moarvat.

~ Br. **nit** zo gantañ un durc'hadur e-keñver ar *poiein*, diziouerus d'an dezevout arnevez ha mesk a savfe o reiñ dezhañ un eil durc'hadur e-keñver ar c'heal desellet amañ (seul gent a se ma empleg keal ar *poiein* un emzalc'h disheñvel krenn, ma n'eo ket enebek rik, ouzh “Urzh an Natur”).

~ Evezhiadennoù heñvel a rafed evit a sell Br. **niñv**, **gwered**, **real**, engwezhiet ma'z int e diskiblezhioù arnevez, Bevoniezh, Alvezoniezh, Bredoniezh, h.a. : diaes e ve o adkemer evit ur c'heal parzhiat en ur bed rakgouiziel a venner marteze enporzhiañ en hon bed-ni gant ur c'hemeradur enepgouiziel.

~ Lakaomp ez asantfed reiñ ur chañs nevez da Br. **greout**, **greadiñ**, ne hañval ket bezañ amañ an dro : ar pennanv keñverek **gread** en deus kavet fred e lavar ar gwir, ar c'henwerzh, h.a., ar pezh en pella diouzh ar c'hemeradur ambredet.

~ Ne chom nemet **gwezhiañ**. Evel just n'eus gantañ elfenn ster ebet o vukañ hepken “d'an oberennoù o lezel louc'h an den en Natur”, hogen skoilh ebet kennebeut o virout a astenn e steriegezh etrezek ar c'heal-se. An arver anezhañ e meur a dachenn hag a ziskiblezh a lez gantañ frankiz da wiskañ sterioù nevez betek ur par. Ouzhpenn se, an durc'hadur ster bezant e Br. **gwezhour**, **gwezher**, Kb. *gweith(i)our*, kavet ivez gant Kb. *gweithio* "to work, labour, do, operate, act ; take effect, be effective" hag ouzhpenn "to stir, surge", e-lec'h pellaat Br. **gwezhiañ**, en nesafe kentoc'h d'ar c'heal a glaskomp dec'heriañ.

Alese, e kinnigan Br. **gwezhiañ**, kevatal endeo da Gl. *agir* evit kalz eus e gemeradurioù, evel kevatal dezhañ c'hoazh en termen *non-agir* en e intentadur diwar an sinaeg.

Gl. NON-

Skort oa er yezh lennegel an araezioù da zec'heriañ an nac'hañ.

An arveretañ oa ar rakger **di-**. Talvout a rae da verkañ :

- ar c'hontrol : **dilaouen**, **disall** ;
- an ezvezañs, an diouer : **disi**, **diarc'hant** ;
- al lemel, ar c'huitaat : **digabestrañ**, **dibradañ** ;

– ar paouez a ober, a vezañ : **diselaou, divanac'h**.

VALLEE a venege rakgerioù all :

~ **dis-** (mesket gant **di-** gwech a vez dirak ar vogalennoù, hemañ o vont alies, hennezh bepred da **diz-**) "négation plus complexe" (VALL. p. xxxij) : **dic'hlav** "sans pluie", **disglav** "abrité de la pluie".

~ **am-** "négation adoucie" (VALL. p. xxviii) : **disent** "désobéissant", **amsent** "indocile". Arguzennoù 'zo evit intent ster nac'hañ **am-** evel disoc'h "une confusion avec le préfixe négatif *an-*" (DGVB. p. 60). Da zigemmanñ e ve diouzh **am-** (< *ambi-*) "en-dro da, h.a." — daoust ma ve gwirheñvel ur rikladur ster "en-dro da" Ø "e-maez a".

~ **an-** rakger nac'hañ zo meneget gant VALL. p. xxviii, kentoc'h avat evel un henfurm sonnet e-barzh gerioù 'zo evel **anhun, ankounac'h**.

~ **nann** a ginnige ivez VALLEE rakgeraat da blakañ diwar ar galleg luniadoù evel **nann-brezelour** "non-combattant" (VALL. p. xxxvj) ; e adkavout a reer er gwalarneg, untammaet : **nannboud, nanndoue, nannkeltiek**, h.a. N'edo ket ar furmadoù-se nag e GON.FB. a ro da skouer : "NON-VALEUR *didalvédigez, didalvoudégez*", na kennebeut e VFBR.Vall.

~ **ez-** "o vezañ bet" a voe hiniennekaet gant Roparz HEMON da gendec'heriañ ar Gl. **ex-** e luniadoù evel *ex-mari*, h.a., sk. **ezrener** "ex-directeur", disheñvel diouzh **di-** dre ar c'hennotadur ; keñveriañ : **divanac'h** "moine défroqué", **ezvrezeliad** "ancien combattant".

Ar yezh arnevez he deus ensammet ar reizhiad divrazet gant VALLEE, o strivañ da gas pelloc'h he diforc'hegezh :

~ **di-** he deus dalc'het da zec'heriañ al lemel, ar c'huitaat, ar paouez a ober, a vezañ. War un dro ez adveva ar ster all, kreñvaat, eus **di-** : **arc'hañ** "revendiquer", **diarc'hañ** "exiger".

~ **an-** a denner da arverañ, en nevezc'herioù da nebeutañ, evit merkañ ar c'hontrol eeun, an ezvezañs, an diouer (sl. KIS-342, La-08, p. 326), sk. : **aneraez** "anesthésie, symptôme", **dieraeziñ** "anesthésie, acte", **diemouez** "inconscient, intentet evel oc'h amplegañ an dialusk en ampar", **anemouez** "inconscient, intentet ent deskrivadel". Br. **an-** nac'hañ, war e lerc'h kemmadurioù B/V, M/V hepken, zo da ziforc'hiñ diouzh **an(n)-** kreñvaat, war e lerc'h kemmadurioù dre wanaat, D/N ouzhpenn.

~ **dis-** gant ar ster nac'hañ “kempleshoc'h” spisaet gant VALLEE zo bet miret gredus, sk. : Br. “en **disvroud**”, Gl. “à l'écart des excitations”, GBLF. ¶¶ 451, 976. War un dro e vez korvoet ar ster kreñvaat, sk. **disgwalc'hiñ** "délayer ; essanger" (ekichen an trestummad **dizolc'hiñ** [< BrE. 'golhein, dizolhein', Kb. golchi] "diluer" er c'hemeradur kalvezel), **disgeriañ** "dicter" (sl. KIS-398, La-09, pp. 385-386).

~ **am-** a arverer kentoc'h en e ster "en-dro da, h.a." eget er ster nac'hañ gwan : **amreded** "circuler", **amved** "environnement" daoust ma ne gil ket an aozerion rak hemañ : **amc'houest** "de capacité limitée, peu capable", da geñveriañ gant **angouest** "empêché (dans l'exercice de ses fonctions)", sl. KIS-385, La-09, p. 312, **dic'houest** "incapable" ster lennegel, "en incapacité (da heul ur c'hleñved pe un darvoud)" ster kalvezel arnevez, sl. KIS-385, id., ibid. ; KIS-368, id., p. 203.

~ **nann-** zo bet dilezet hag erlec'hiet outañ **an-**, sk. : **ankeltiek**. Aozerion 'zo o devez diegi o tilezel **nann-** ; hervez Maodez GLANNDOUR ez eo fraeshoc'h d'ar skouarn **nannboud** eget **anvoud**, hemañ o vezañ en arvar a vesk gant **hanvoud** ; arguzenn disol o klask digarez gant fatadur ar soniad [h] e genou un darn eus an dibenngomzerion.

Hini eus ar rakgerioù diaraok ned eo bastus evit dec'heriañ spis an nac'hañ a gaver e Gl. *non-agir*. Gant ar c'herienn-mañ n'eus ket anv a "lakaat fin d'ar gwezhiañ" (Br. **di-** ne zere ket enta) ; bez' ez eus ivez un dra bennak en tu all d' "un diouer pe un ezvezañs a wezhiañ" (Br. **an-** ned eo ket peurgevazas) ; n'eus ket kel kennebeut ag un "diwall a wezhiañ" (Br. **dis-** ne glot ket) ; Br. **am-** meneget gant YVT ne hañval ket bezañ mat : ennañ e soñje moarvat evit ober intent n'eo ket kement furm 'zo eus an ober a vez nac'het. Ambredet e vez, mar komprenomp mat, un emzalc'h oberiat, a zo "chom hep gwezhiañ", "na wezhiañ". Hep klask pelloc'h e kinnigomp **na-wezhiañ** da verkañ mat ez intenter amañ an anober n'eo ket evel un devoud, met evel ur mennout.

GE – Diwar vont, evezhiomp kemplezhded arver ar furmoù Br. **na** ; un alberz anezhi a gavomp er renabl graet gant GIBR. ; lerc'h ouzh lerc'h emañ **na** (particule négative) 7 degouezh, **na** (conjonction) 3 degouezh, **na** (exclamatif), **na** (particule sans signification précise). Mard eus ur c'hraf o tiskouez pegen teusk e chom an holl c'hramadegoù savet betek henn evit ar brezhoneg, ez eo a dra sur rummadur arc'hwelel hag anvadur ar furmoù **na**. En e *Syntaxe du breton moderne*, R. LE GLEAU, sellet evel ar gwellañ yezhadurour klasel, lemm e lagad gresianeger, lent e zorn gramadeger, a gas e zezrannoù diwar-bouez an droienn “équivalent à” : “Le subordonnant *a* [négatif *na*] équivalent au complément direct”, h.a. (pp. 119 hh.)

Ne vin ket her a-walc'h evit klask en notenn-mañ dirouestlañ ar skoulmadell. Anv a rin eus ur poent pleustrel nemetken, hini ar c'hemmadurioù goude **na**, diezhomm ne vo ket pa stader ar mesk o ren er skridoù hag er c'homzoù. Na welent al lennerion amañ estreget ur rummadur *ad hoc* hag anvadoù da c'hortoz.

A. – Kemmadurioù dre wanaat :

~ **na** skorell nac'hañ

≈ en douor, sk. : “ **Na** gemerit ket.”

≈ er pennanor, sk. : “ **Na** blegañ.” “ **Na** wezhiañ.”

≈ en orioù all, sk. : “ Pa **na** ve ken.”

~ **na** angediad (Gl. "amalgame") skorell nac'hañ + stagell isurzhiañ

≈ “ Lakait evezh **na** gouezho.”

~ **na** angediad skorell nac'hañ + raganv stagañ

≈ “ Ar pezh biskoazh **na** welas lagad.” “ N'eus tiegezh **na** ve buanegezh.”

~ **na** skorell atersiñ

≈ “ Ha c'hwi **na** wel amañ pegen dous [...] eo ar marv d'an eneoù pur [...] ? ”
RS. p. 301.

B. – Hep kemmadur :

~ **na** stagell genurzhiañ

≈ “ **Na** bras **na** bihan.”

~ **na** skorell dridañ

≈ “ **Na** kaer eo ! ”

~ **na** skorell dalmiñ

≈ “ Ar re yaouank, pa zimezont, **na** prenañ ur jardin a dleont.” MOA. p. 35.

[An **na**-mañ diwezhañ a ra GIBR. anezhañ “particule sans signification précise” ; a zo gwir pa na zegas tra a fet ster, a-fet lusk e dispak ar frazenn ne lavaran ket, alese an anvad a lakaan warnañ betek gouzout.]

A-gostez e'm eus lezet an **na** parzhiat er c'herienn “ **na(g)** [...] **mar** ” boaziet e krBr. nad eo ket bet adarveret betek henn. Léon FLEURIOT a rebeche da skrivagnerion *Emsav* o diegi oc'h advevaat geriennoù eus ar seurt (sl. KIS-314, La-08, p. 238).